

NİGAR ZEYNALOVA

*Azərbaycan Dillər Universiteti Pedaqogika kafedrasının müdiri,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent*

nigarzeynalova777@gmail.com

Məqalədə təhsilalanlarda kreativliyin inkişaf etdirilməsi məsələləri araşdırılır. Qeyd olunur ki, prosesin səmərəli təşkili ilk növbədə təlim proqramlarında öz əksini tapmalıdır. İslahat proqramı çərçivəsində imzalanmış hüquqi-normativ sənədlər və onlardan irəli gələn tələblər təhlil edilir. Təhsilin yeni, kreativ paradigminin meydana gəlməsi şəxsiyyətin özünüdərkinə, özünüifadəsinə, istənilən situasiyada optimal strategiyanın seçiminə zəmin yaratması, şəxsiyyətyönlü təlim strategiyaları və müvafiq texnologiyaların təhsil sisteminin tərkib hissəsinə çevrilməsi məsələlərinin əhəmiyyəti vurğulanır.

Açar sözlər: kreativ təfəkkür, kreativlik, müəllim hazırlığı, fasiləsiz pedaqoji təhsil, şəxsiyyətyönlü təlim strategiyaları.

Keywords: creative thinking, creativity, teacher training, continuous pedagogical education, personalized learning strategies.

Ключевые слова: креативное мышление, креативность, подготовка учителей, непрерывное педагогическое образование, личностно-ориентированные стратегии обучения.

Cəmiyyətdə baş verən dəyişikliklərin tempi sürətləndiyindən beş ildən sonra zəruri olacaq bilik və kompetensiyalar haqqında fikir söyləmək mümkün deyil. Müasir dövrdə bütün sahələrdə dinamik və innovativ proseslər mürəkkəb problemlərin həllində məsuliyyəti öz öhdəsinə götürməyi, kreativ qabiliyyət, kompetensiya və bilikləri əlaqələndirərək istifadə etməyi bacaran mütəxəssis hazırlığını labüdləşdirir. Bu halda təhsilin qarşısında duran əsas vəzifə təhsilalanları qeyri-standart, orijinal problem həllinə, tənqidi və kreativ təfəkkür bacarıqlarından faydalanmağa, gələcəkdə qarşılaşa biləcəkləri çətinliklərin öhdəsindən gəlməyə hazırlamaqdır. Təhsildə təhsilalanların biliklərinin artırılmasında, genişləndirilməsində, yeni bilik və ideyaların yaradılmasında,

generasiyasında kreativlik vacib və həyati əhəmiyyət daşıyır və tələbələr üçün geniş imkanlar açır.

Dünyada gedən proseslər Azərbaycandan da yan keçməmişdir. Ölkəmiz müstəqillik qazandıqdan sonra təhsil sahəsində köklü dəyişikliklərin aparılması məqsədilə silsilə islahatlar həyata keçirildi. Bu isə müvafiq sənədlərin, proqramların hazırlanmasını labüdləşdirdi. Ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən 1999-cu ilin 15 iyun 168 nömrəli sərəncamına əsasən «Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində islahat proqramı» həmin istiqamətdə atılan ilk addımlardandır [1]. Proqram Azərbaycan Respublikası ilə Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası (Dünya Bankı) arasında bağlanan və Kredit Sazişi çərçivəsində həyata keçirilən Təhsil

Sektorunun İnkişafı Layihəsinə uyğun olaraq, təhsil sektorunun bütün sahələrinin səriştəli, yüksək peşəkarlığa malik pedaqoji kadrlarla təmin edilməsini və ümumi təhsilin keyfiyyətinin artırılmasını nəzərdə tuturdu. Kreditin əsas məqsədlərindən biri Azərbaycanın təhsil sistemində beynəlxalq təhsil standartlarına uyğun zəruri bilik və bacarıqların formalaşdırılması, əmək bazarında rəqabətədözümlü kadr potensialının hazırlanması, təhsil müəssisələrində innovasiyaların tətbiqi və innovasiya təşəbbüslərinin dəstəklənməsidir. Gözlənilən hədəflərə çatmaq üçün islahat proqramı çərçivəsində mühüm sənədlər imzalandı. Azərbaycan Respublikasının «Təhsil Haqqında» Qanunu, «Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları (kurikulumları)», «Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində Qiyətləndirmə Konsepsiyası», «Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası», ümumi təhsil müəssisələrində hər hansı sahə üzrə xüsusi istedadı ilə fərqlənən təhsilənlər üçün fərdi təhsilin təşkili məsələlərini əhatə edən «Fərdi təhsilin təşkili haqqında Qaydalar» və s. qəbul edildi [2-6]. Bu sənədlər, ilk növbədə pedaqoji kadr hazırlığı prosesinin qarşısına xüsusi tələblər qoydu, məzmunu müasir dövrə uyğun formaya saldı. Cəmiyyətin artan dinamik tələbatlarını ödəyəcək təlim üsulları və vasitələrinin müəyyənləşdirilməsi, yerli və beynəlxalq təcrübə ilə tanışlıq, təhsil qanunvericiliyi haqqında ətraflı məlumatın əldə edilməsi bugünkü pedaqoji kadr hazırlığının qarşısında dayanan başlıca tələblərdir. Təhsil ehtiyaclarının təmin olunması üçün həmin istiqamətdə aparılan işlərə daha sistemli və diqqətlə yanaşılmalı, ən optimal fəaliyyət planı seçilməlidir. Ümumi təhsil pilləsində prosesin təşkili məsələsi ön plana çəkilmiş, işin tənzimlənməsi məqsədilə mühüm sənədlər imzalanmışdır: «2008-2012-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması üzrə Dövlət Proqramı», «Ümumi təhsil pilləsində fənn kurikulumlarının tətbiqi» və «Azərbaycan Respublikasında fasiləsiz pedaqoji təhsil və müəl-

lim hazırlığının Konsepsiya və Strategiyası» islahatın humanitar xarakterli olmasını, onun insanların yaradıcı və keyfiyyətli fəaliyyətinin hərtərəfli açılmasına yönəldilməsini qarşıya hədəf qoymuşdur [7,8]. Həmin sənədlərdən irəli gələn vəzifələrin icrası təlim kurslarının keçirilməsi ilə daha da möhkəmləndirilmişdir. Qəbul olunan sənədlər və onların reallaşdırılması istiqamətində müəllimlərin peşəkarlıq səviyyəsini artıran təlimlər təhsilin bu pilləsində vəziyyətin qənaətbəxş olmasını sübut edir. Lakin ali təhsil pilləsində vəziyyət nisbətən fərqlidir. Pedaqoji kadr hazırlığı ilə məşğul olan müəssisələr əmək bazarında rəqabətədözümlü, problem həlli, çevik, qeyri-standart və orijinal qərar qəbulu bacarığına malik kadr hazırlığına xüsusi diqqət yetirməlidirlər. Fəaliyyət bir neçə istiqamətdə reallaşdırılmalı, müəllimlərin sahə üzrə nəzəri, praktik, İKT və tədqiqatın aparılmasına dair bacarıqlarının təkmilləşdirilməsi, daha da genişləndirilməsi istiqamətində təlim kursları təşkil olunmalı, beynəlxalq standartlara uyğun ixtisasartırma sistemi yaradılmalıdır. Lakin ali məktəblərdə mövcud vəziyyətin təhlili göstərir ki, müəllimlər hələ də ənənəvi təlim üsullarından istifadəyə üstünlük verir, multi-media vasitələrindən faydalanmağa passiv yanaşırlar. Təlimin ənənəvi sistemin qalıqları əsasında təşkili tələblərdə kreativliyin inkişafını, yaradıcı fəaliyyətin stimullaşdırılmasını məhdudlaşdırır, dərs isə reproduktiv xarakter daşıyır. Beləliklə, təhsilənlər başqalarının fikir və fəaliyyətlərinin təqlidçisinə çevrilir, yeni və orijinal düşüncə sərgiləməyi bacarmırlar. Prosesin yekununda tələblərdə tənqidi və kreativ təfəkkürün inkişafı izlənilmir, kreativliyə əsaslanan rəqabət baş vermir, müstəqillik dəstəklənmir, nailiyyət mükafatlandırılmır. Sadalananlarla yanaşı, dərslərin müasir təhsil fəlsəfəsinə uyğun olmayan, günün tələblərinə cavab verməyən proqramlar əsasında həyata keçirilməsi kreativliyi şəxsi və ictimai səviyyədə daha da aktuallaşdırır. İnformasiya bolluğu, həyat tərzinin çətinləşməsi insanları zamanla uyğunlaşmaq, mövqelərini müəyyənləşdirmək üçün yeni yollar axtarmaq

məcburiyyətində qoyur. Bu isə cəmiyyətin hər bir üzvünün kreativ potensialını üzə çıxarmağa, ondan istifadə imkanlarını müəyyənləşdirməyə vadar edir. İnsanlar müəssisələrdə gedən proseslərdən kənar qala bilmir, fəaliyyətlərini yeniləməyə məcbur olurlar. Deməli, təhsil sistemi proqnozlaşdırılması mürəkkəb hesab edilən gələcək üçün mütəxəssis hazırlığına istiqamətlənməlidir.

Orta məktəbdə təhsil verən müəllimlər öyrənənləri ixtisaslaşdırmaq, gələcəkdə lazım olacaq akademik bilik, bacarıq və kompetensiyalarla təmin etmək funksiyası daşıyırlar. Lakin onlar şagirdlərdə zirəklik, təmkinlilik, çeviklik, yeni şəraitə uyğunlaşmaq, yaradıcılıq nümayiş etdirmək, özünümüdafə, əməkdaşlıq, gözlənilməz vəziyyətlərdə qərar vermək kimi xüsusiyyətləri formalaşdırmalıdırlar. Sadalanan cəhətlər kreativliyin üzə çıxarılması üçün başlıca amillərdir. Onların mövcudluğu şəxsiyyətə həyati çətinliklərin öhdəsindən gəlməyə, fəaliyyət istiqamətini müəyyənləşdirməyə kömək edir. Deyilənlərdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, təlim prosesində kreativliyin formalaşdırılması sağlam nəslin yetişdirilməsinə zəmin yaradır.

Tədqiqatlar sübut etmişdir ki, müasir təlim üsullarından, o cümlədən layihə metodundan, oyun texnologiyalarından istifadə, təxəyyülün fəallığı, passiv mühazirə və mexaniki əzbərləmə metodlarından daha çox səmərə verir. Bununla yanaşı, kreativliyin inkişafına yönəlmiş təlim tələbələrin motivasiyasının yüksəlməsinə, onların təhsilə münasibətlərinə də müsbət təsir göstərir.

Beləliklə, təhsilin yeni, kreativ paradigminin meydana gəlməsi şəxsiyyətin özünüdərkinə, özünüifadəsinə, istənilən situasiyada optimal strategiyanın seçiminə zəmin yaradır.

Şəxsiyyətyönümlü təlim strategiyaları və müvafiq texnologiyalar təhsil sisteminin tərkib hissəsinə çevrilməkdə davam edir. XXI əsrin təhsil paradigmini kreativ pedaqoji-psixoloji təlim texnologiyaları olmadan təsəvvür etmək mümkünsüzdür. Bunlar pedaqoji proses zamanı meydana çıxan problemlərə yaradıcı yanaş

ılmasını, şəxsiyyətin maraq və dəyərlərinin təlim fəaliyyətinin məzmununa çevrilməsini labüdləşdirir [9].

Çox təəssüf ki, bu gün ali təhsil müəssisələri tələbələrdə kreativliyin inkişafına kifayət qədər diqqət yetirmir. Fərdin kreativliyi adi hal kimi qəbul edilir və dəyərli idraki (koqnitiv) bacarıq sayılır. Əslində təhsilin nəticəsi kimi planlaşdırılması əvvəlcədən nəzərdə tutulan kreativlik daha çox təsadüfi xarakter daşıyır. Təlim proqramları və qiymətləndirmə sistemi kreativliyin formalaşmasına, tələbənin müstəqilliyinə, özünüifadəsinə əngəl törədir, təşəbbüsü boğur, ən yaxşı halda isə onu ümumiyyətlə nəzərə almır [9].

Bu problem təkcə Azərbaycanda deyil, digər ölkələrdə də aktualdır. Torrans 1965-ci ildə Almaniya, Yunanıstan, Filippin və ABŞ-da 1000-dən artıq müəllimlə orijinallıq testi keçirmiş və belə nəticəyə gəlmişdir ki, bütün müəllimlər şagirdləri tapşırıqları vaxtında yerinə yetirdiklərinə, fikir və mühakimələri şəksiz qəbul etdiklərinə görə həddindən artıq mükafatlandırır, qiymətləndirir, qeyri-standart suallar verən, cəsarətli fikirlər irəli sürən şagirdlər isə daha çox cəza tədbirləri ilə üzləşir, müəllimin rəğbətini qazanmırlar. Tədqiqatın 50 il əvvəli əhatə etməsinə baxmayaraq, təəssüf ki, həmin göstəricilər bu gün də ali təhsil müəssisələri üçün aktuallığını qoruyur.

Ali məktəbdə pedaqoji təcrübə fənnin hər tərəfli və dərin mənimsənilməsi əvəzinə daha çox məlumat qəbulu, onun qabaqcadan həlli məlum olan istiqamətdə tətbiqi üzərində təşkil olunur, bir sözlə, gözlənilən və şablon fəaliyyətin yerinə yetirilməsi qiymətləndirilir. Fənn üzrə biliklər yaddaşda qısa müddətdə qalsa da, əksər universitetlər hələ də təlim prosesini ənənəvi passiv sistemlə təşkil etməkdə israrlıdırlar [10].

Tələbələrin müstəqilliyi artdıqca, fərdi xüsusiyyətləri inkişaf edir, bu da onların özünə-inamına və kompetensiyalarına təsir göstərir, təhsilənlər həyati əhəmiyyətə malik qərarlar verir, istənilən problemin spesifik cəhətlərini müəyyənləşdirir, təhlillər aparır, konkret nəticə

çıxarırlar. Həmçinin tələbələr tapşırıqların yerinə yetirilməsinin əhəmiyyətini bilməlidirlər, fəaliyyətin faydalılığı onların inkişafını stimullaşdıran vacib amillərdəndir. Universitetlərin əksəriyyətinin strukturu həddindən artıq yükləndiyindən sadalananların çox az hissəsi təmin olunmuşdur. Bu səbəbdən ali məktəblərdə tələbə təşəbbüslərinin həyata keçirilməsi üçün məkanın təşkili və həyatla uzlaşan təlim proqramlarının tətbiqi hələ də problem olaraq qalır.

Ali məktəb təcrübəsində kreativliyin (xüsusən də aşağı səviyyəli kreativlik) inkişaf etdirilməsinin vacibliyini sübuta yetirən dəlillər yoxdur [10]. Ümumiyyətlə, kreativliyin yüksək (istedadlı, görkəmli) və aşağı (gündəlik) səviyyələri mövcuddur [11]. Aşağı səviyyəli kreativlik məqsədyönlü fəaliyyət zamanı və əməkdaşlıq proseslərində təzahür edir, məsələnin orijinal, müvafiq izahatının verilməsinə, tələbələrin imkanlarının genişləndirilməsinə və tələbəyönümlüyə zəmin yaradır [12]. Yüksək səviyyəli kreativlik (istedad səviyyəsi) fundamental ideyalarla daha zəngindir. Buraya yeniliklər, innovasiyalarla yanaşı, cəmiyyət tərəfindən qəbul edilmə və qiymətləndirmə də daxildir.

Aşağı səviyyəli kreativliyin inkişaf etdirilməsi iki səbəbdən xüsusilə dəyərlidir.

Birinci, o, yeni və rəqəmsal iqtisadiyyat dövründə «kreativ kapitallı» təhsilalanların potensialını işə salan mexanizm kimi qəbul edilir. Mak Uilyams və Davson bildirmişlər ki, haqqında bəhs olunan proses ali məktəbdə pedaqoji fəaliyyətin nəticəsi kimi kreativliyin inkişafını stimullaşdırır [12]. Florida və Gudnaytin nəzəriyyəsinə görə, hazırda «şirkətlərin əsas məqsədi keçmişdəki kimi xam mal əldə etmək deyil, kreativ kapital axınını tənzimləmək, ideyaları dəyərli məhsul və ya xidmətə yönəldə bilən kreativ düşüncələrin birliyini formalaşdırmaqdır» [13]. Deməli, dünyada baş verən iqtisadi böhran şəraitində tələbələrdə kreativliyin inkişafı mühüm zərurətdir.

İkinci səbəb İKT-nin sürətli inkişafı ilə əlaqədardır. Texnoloji və rəqəmsal tərəqqi təh-

silalanların mənimləmə xüsusiyyətlərinə də təsirsiz ötürülməmişdir. Müasir dövrün tələbələri iPhone, İpod, video-oyunlar, mobil telefonlar və digər rəqəmsal texnologiyaların əhatəsində böyüyür, bu işə müəllimləri də tələbələrin diqqət və marağını yeni istiqamətə yönləndirmək üçün daim axtarışda olmağa sövq edir.

Texnologiyaların inkişafının sürətlənməsi ünsiyyəti, biliklərə yeni yanaşmanı labüdləşdirmişdir. Tələbələrin rəqəmsal mühiti ilə universitet arasındakı boşluq ali təhsil haqqında düşüncələrə və ən əsası, gözləntilərə təsir göstərir [14]. Mövcüd çatışmazlıqlar təlimin təşkilinin yeni, səmərəli və kreativ yanaşmalarının işlənilməsi zərurətini formalaşdırmışdır. Yeri gəlmişkən, qeyd etmək lazımdır ki, kreativliyin, xüsusilə də aşağı səviyyəli kreativliyin kultivasiyası təlim prosesində yaradıcılığı stimullaşdırır, təlim bütün tələbələri kreativliyə istiqamətləndirir, onların potensiallarını üzə çıxarır, maraqlı ideyalarını reallaşdırır, nailiyyət qazanmağa həvəsləndirir [15]. Deməli, aşağı səviyyəli kreativlik ali təhsil pilləsi üçün daha məqsədəuyğundur. Prosesi tənzimləmək məqsədilə müəllimlər hər bir tələbənin kreativ istedadını həm stimullaşdırmalı, həm də inkişaf etdirməlidir və bu irəliləyiş, müsbət dinamika bilavasitə onların təhsil müddətində aldığı təlimdən asılıdır [16].

Aşağı səviyyəli kreativliyin pedaqoji prinsip və strategiyalarla əlaqələndirilmə imkanlarının müəyyənləşdirilməsi ali məktəbdə mövcud boşluqların doldurulmasını, əmək bazarında rəqabətədözümlü, peşəkar kadr hazırlığını təmin edəcəkdir. Fəaliyyətin bu istiqamətdə təşkili «Təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası»nın tələblərinin reallaşdırılmasına münbit şərait yarada bilər. Təhsilalanlar, digərlərindən fərqli olaraq, daha çox diqqət, fərqli yanaşma, ümumilikdə, nə işə almağa meyilli təbəqədir. Bu səbəbdən də onların tələbatlarının nəzərə alınması, ödənilməsi vacib məsələdir. Ənənəvi təhsil sistemi kreativ düşüncə tərzini və kreativ insanı dəstəkləmədiyi üçün müasir tələbələrin təlim ehtiyaclarını ödəmək iqtidarında deyil. Kreativliyin təlim proqramında nəzərə alınma-

ması təhsilalanların tədrisdən uzaqlaşmasına səbəb olur, beləliklə, öyrənənlərin kreativ fəaliyyətləri boğulur, yaradıcı düşüncənin ifadə edilməsi, reallaşdırılması məhdudlaşdırılır, potensialın üzə çıxarılması prosesində süni maneələr yaradılır. Halbuki kifayət qədər tələbələr anadangəlmə istedadı və kreativliyə malikdirlər, lakin yaxşı qiymət almaq üçün onu təlim zamanı boğmaq və gizlətmək məcburiyyətindədirlər [17]. Adətən tələbələrin kreativ əks-əlaqəsi və fikirləri müəllim tərəfindən yanlışlıq və ya mövzudan kənara çıxmaq kimi dəyərləndirilir, çünki kreativlik akademik biliklərlə ziddiyyət təşkil edir. Akademizm fənn-yönümlü ənənəvi təhsil sisteminin əsas xüsusiyyətidir. Burada kreativlik təlim zamanı stimullaşdırılmır, tələbələr kreativliyi nümayiş etdirməyə motivasiya olunmur və mexaniki təkrarçılıq, əzbərçilik aşılır, dərslər daha çox «bəli, düzdür, xeyr, səhvdir» cavablarının verilməsi üzərində qurulur.

Henneseyin nəzəriyyəsinə görə, təhsildə mükafatlandırma, gözlənilən qiymətləndirmə, nəzarət kimi bir sıra yanaşmalar daxili motivasiyanı məhv edir [18]. Əksər ali məktəb tədqiqatçıları daxili motivasiyanın əhəmiyyətini vurğulasalar da, bu istiqamətdə görüləcək əlavə fəaliyyətin mahiyyətini kifayət qədər dəyərləndirmirlər [19].

Tələbələrdə kreativliyin inkişafı gözlənilən olduğu halda, o, təlim prosesinin qiymətləndirilməsinin də məqsədinə çevrilir. Ali məktəblərin qiymətləndirmə sisteminə nəzər saldıqda onun daha çox ənənəvi şəkildə çoxseçimli testlər və esselər vasitəsilə keçirildiyini görmək mümkündür. Təhsilalanların qiymətinin testlər, esse, yoxlama sualları, tapşırıqlar və davamiyyətlə müəyyənləşdirilməsi qiymətləndirmə üsullarının seçiminə təsir göstərir. Deməli, tək-cə yekun məhsulun ölçülməsini deyil, ümumilikdə, bütün universitetin proqramları üzrə keyfiyyəti təmin edən sistemə töhfəsini verən kreativ təlim prosesini dəstəkləyən obyektiv, optimal qiymətləndirmə metodlarının hazırlanması və tətbiqi də prioritet vəzifələrdəndir. Tədris prosesi, sillabusun ha-

zırlanması kreativ proses kimi qəbul olunsada, müəllimlərin və təlim prosesinin kreativliyinin təmin edilməsi nəzərdə tutulsada, onun tətbiqinə diqqət yetirilmir və bəzən isə ümumiyyətlə, qəbul olunmur [19]. Təlim proqramı, sillabuslar araşdırıldıqda ürəkəçən nəticələr ortaya çıxmır, sözün əsl mənasında bu istiqamətdə vəziyyət qənaətbəxş deyil. Hazırda ali təhsil müəssisələrində kreativlik anlayışı tez-tez işlənilsə də, ali təhsilin əsas məqsədi kimi müəyyənləşsə də, o daha çox incəsənət sahəsinə aid edilir və digər fənn sillabuslarında nəzərə alınmamışdır. Mövcud vəziyyət isə kreativliyin bütün fənlərin sillabuslarında yer almasını labüdləşdirir. Lakin son dövrdə qəbul olunan hüquqi-normativ sənədlər və onlardan irəli gələn tələblər bu istiqamətdəki vəziyyətin müsbətə doğru dəyişməsinə mümkünəşdirir.

Müasir dövrlə səsləşən sənədlərdə kreativliyin inkişafı təhsildə başlıca hədəflərdən biri kimi qeyd olunmuş, müəllim və tədris fəaliyyətinə dair müddəalarda öz əksini tapmışdır. Müəllimlər fəaliyyətlərində anadangəlmə kreativliyin inkişaf etdirilməsi məsələsini tədricən nəzərə alırlar.

Bəzi tədqiqatçılar hesab edirlər ki, kreativlik təhsilin başlıca məqsədlərindən olmalıdır: «Bugünkü bilik cəmiyyətində məktəbin əsas missiyası kreativliyi öyrətməkdir» [20]. A.Kraft məqalələrində bu dəyişikliyi «quraqlıqdan Sunamiyə» adlandırmışdır [21].

Kreativliyin təhsildə dəyəri ilbəl artmaqdadır, bu da bütün proseslərdə özünü göstərir. Bir sıra tədqiqatçılar kreativliyin ali təhsil kontekstindəki müxtəlif aspektlərini araşdırmışlar. Onlardan Jeffrey və Vud, Kraft, Frayer, Torrans, Hubbardın adlarını xüsusi vurğulamaq lazımdır. Kraft müəllimlərdə kreativliyin tərbiyə olunmasını tədqiq etmiş, Avropa ölkələrində öyrədənələr üçün silsilə təlimlər həyata keçirmişdir. Təlimin mövzusu müasir idarəetmənin kreativlik və innovasiya vasitəsilə dəyişdirilməsi olmuşdur. Norveç də təhsildə belə siyasət yürüdür, onlar hesab edirlər ki, «müəllimlərə necə öyrətmək haqqında təlimlər keçilsə, onların peşəkarlıq səviyyəsi artacaq və

onlar öz işlərini təlimdən keçməyənlərdən daha yaxşı görəcəklər» [22]. Qloballaşmanın bütün sahələrdə özünü göstərməsi həm problem, həm də kreativliyin inkişafında maneə qismində çıxış etdiyi üçün müəllimlərin təkmilləşdirilməsi məsələsi xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bu istiqamətdəki mövcud çatışmazlıqların aradan qaldırılması universitetdəki peşəkarlar komandasının səyi nəticəsində mümkündür, tədris zamanı yaranan problemlər məhz onların köməyi ilə həllini tapa bilər. Buna görə də ali məktəblər digər təhsil müəssisələri ilə interaktiv əlaqəli şəkildə fəaliyyət göstərməlidirlər. Müxtəlif mübadilə proqramlarından yararlanmaq, peşəkarlıq səviyyələrini təkmilləşdirmək, müxtəlif istiqamətlərdə əməkdaşlıq etmək müəllimlərə həmin işdə yardımçı olacaqdır. Digər tərəfdən, universitetlər regional innovativ sistemin bir hissəsinə çevrilməlidir. Buraya ali məktəb, hökumət və sənaye müəssisələri arasındakı daimi əlaqələr aiddir. Üçtərəfli sıx əməkdaşlıq akademik məsləhətlərin keçirilməsinə, tədqiqatların istiqamətinin maliyyələşdirilməsinə, sahibkarlıq sahəsində layihələrin hazırlanması və tətbiqinə imkan yarada bilər.

Bramvell və Volf qeyd etmişlər ki, təhsil proqramlarında innovasiyaların üç istiqamətdə həyata keçirilməsi daha məqsədəuyğundur [23].

1. Məzunlar vasitəsilə şirkətlərin işçilərlə, kadrlarla təmin edilməsi;

2. Tələbələrin təhsil aldıkları ali məktəbdə apardıkları tədqiqatların nəticələrini, müasir bilik və bacarıqlarını təcrübə keçdikləri şirkətlərə ötürməsi;

3. Əməkdaşlıq proqramları və tələbələr vasitəsilə məlumat mübadiləsinin həyata keçirilməsi.

Öyrənənlərdə kreativliyin inkişaf etdirilməsi, onların gələcək peşə fəaliyyətinə, ömür boyu və fasiləsiz təhsilə hazırlanması, dəyişkən həyat şəraitində rastlaşa biləcəkləri müxtəlif vəziyyətlərə uyğunlaşması baxımından böyük aktuallıq daşıyır. Ali təhsil məkanında kreativlik həllini gözləyən problem kimi qalmaqdadır, çözümlə yolu həllini tapmadıqca, diqqət mərkəzində olacaqdır, çünki həmin

sahədə fəaliyyət göstərən insanlar hər gün problemlə üzləşməkdədirlər [19]. Müəllimlər «Tələbələrini peşəkar iş mühitinə necə hazırlamalıyıq, əmək bazarının tələbatlarını ödəyən mütəxəssis hazırlığı hansı yollarla aparılmalıdır?» tipli suallara çətinliklə cavab verirlər. Narahatlıq yalnız məzunların universiteti bitirdikdən sonra çalışdıqları ilk iş yeri ilə bağlı deyil. Ali təhsil ocağı tələbələrini həyatı boyu rastlaşa biləcəkləri problemlərə hazır, problem həllinə qadir, istənilən sahədə daxili potensialını reallaşdıran, çətinliklərin öhdəsindən layiqincə gələn mütəxəssis kimi yetişdirməlidir. Ali təhsil gənc tələbələrini də düşündürür: onlar «Mən peşə fəaliyyətimə, həyata hazırammı və ya necə hazırlamalıyam, bunun üçün nə etməliyəm, nəyi öyrənməliyəm, hansı bilik, dəyər, kompetensiya və xüsusiyyətləri inkişaf etdirməliyəm, təkmilləşdirməliyəm, müsbət keyfiyyətləri özümdə formalaşdırmaq üçün hansı təcrübəyə malik olmalıyam?» və s. sualları cavablandırmağı bacarmalıdır. Şəxsi və peşə baxımından irəliləyiş təkcə tədris planı və proqramlar əsasında təhsil almağı nəzərdə tutmur. Tələbələrin gələcək hazırlığı üçün onların kreativ fəaliyyətinin təşkili, inkişafı, fikir və ideyalarının yeni formata salınması, təxəyyül proseslərinin fəallaşdırılması da vacib amillərdəndir.

Ali təhsil müəssisələrinin rəhbər işçilərinin fəaliyyətlərinin aşağıda verilən suallar əsasında tənzimlənməsi məqsədəmüvafiqdir: «Universitetdə hansı tədbirlər görülməlidir ki, kadr hazırlığı əmək bazarının tələblərini ödəsin, tələbələr mürəkkəb, dəyişkən və daim dəyişən dünyaya necə uyğunlaşa bilər, bu istiqamətdə hansı işlər görülməlidir, fəaliyyət necə təşkil olunmalıdır; ali məktəblərin daha çox sənayeyönlü modeldən ekoloji, tələbəyönlü, təlim prosesinin tələbələr tərəfindən idarəolunan modelinə keçidini necə təşkil etmək mümkündür?»

Bəzi ali məktəblər bu istiqamətdə, ümumiyyətlə, heç bir problemin olmadığına inanırlar, hesab edirlər ki, hər şey qaydasındadır, dəyişikliyə ehtiyac yoxdur və belə də davam

etmək lazımdır. Belə yanaşma stabil xarakter daşıyır. Dəyişikliyə ehtiyac duymayan, fəaliyyətləri stabil xarakter daşıyan insanları fikirlərindən necə yayındırmaq, onları yeniliklərin labüdlüyünə necə inandırmaq olar? Deməli, kreativlik və onun əhəmiyyəti, kultivasiyası haqqında maarifləndirmə tədbirləri tələbələrə yanaşı, müəllimlər və universitetin rəhbər işçiləri arasında da aparılmalıdır.

Deyilənlərdən belə nəticə çıxarmaq olar ki, ali məktəbdə təlim mühiti kreativliyin üzə çıxmasına şərait yarada bilər [24]. Ümumiyyətlə, insanların əksəriyyətində kreativliyin kəşfi, inkişaf etdirilməsi və kultivasiyası mümkündür. Universitet mühitində isə bu özünü daha qabarıq formada göstərir.

Kreativlik istənilən kontekstdə fəaliyyətin, təlimin, inkişafın əsası, özülüdür. Bütün sahələrdə birgə kreativ fəaliyyət yüksək məhsuldarlığın əldə olunması ilə nəticələnir. Məhz bu səbəbdən təhsil müəssisələrində, xüsusən ali məktəblərdə məsələnin həlli daim diqqət mərkəzində saxlanılmalı, problemin çözümləri istiqamətində qəti addımlar atılmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı.

<https://drive.google.com/file/d/0B7kUkjqPd-IULY0wySTJMcTI2cVU/view>

2. «Təhsil haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu.

<https://drive.google.com/file/d/0B7kUkjqPd-IULZV8yT2V3c2VCSnc/view>

3. Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları (kurikulumları). «Kurikulum» jurnalı, 2010, №3.

4. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası. «Kurikulum» jurnalı, 2009, №2.

5. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası.

<https://drive.google.com/file/d/0B7kUkjqPd-IULR0FQeVITOWR3NG8/view>

6. Fərdi təhsilin təşkili haqqında Qaydalar.

<https://edu.gov.az/az/page/303/8919>

7. 2008-2012-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması üzrə Dövlət Proqramı.

<https://edu.gov.az/az/page/451/1314>

8. Azərbaycan Respublikasında fasiləsiz pedaqoji təhsil və müəllim hazırlığının konsepsiya və strategiyası.

<http://www.e-qanun.az/framework/13540>

9. Морозов А.В. Креативность преподавателя высшей школы. Высшее образование сегодня. 2004. №3. с. 64-68.

10. Beghetto R. A., Kaufman J.C. Towards a boarder conception of creativity: A case for «mini-c»//Psychology of Aesthetics, Creativity, and Arts 1, p.13-79, 2007.

11. Beghetto R.A., Kaufman J.C. Beyond big and little: The Four C model of creativity. Review of General Psychology 13, p.1-12, 2009.

12. McWilliam E., Dawson S. Teaching for creativity: Towards sustainable and replicable pedagogical practice//Higher Education №56 (6), p.633-643, 2008.

<http://dx.doi.org/10.1007/s10734-008-9115-7>

13. Florida R., Goodnight J. Managing for Creativity//Harvard Business Review №83 (7), 124, 2005.

14. Selinger M., Stewart-Weeks M., Wynn J., Cevenini P. The Future of School. Cisco Internet Business Solutions Group (IBSG), 2008.

15. Esquivel G.B. Teacher behaviors that foster creativity//Educational Psychology Review №7 (2), 185-202, 1995.

16. Sharp C. Developing Young Children's Creativity: what can we learn from research?//Topic № 32, p.5-12, 2004.

17. Oliver M., Bharat S., McColdrick, Edwards M. Students Experience of Creativity//Higher Education 570, p.43-58, 2006.

18. Hennessey B.A. Teaching for creative development: A social-psychological approach//Colangelo & G. Davis (Eds.). Handbook of Gifted Education 2nd ed., Needham Heights, MA: Allyn and Bacon, p. 282-291, 1996.

19. Jackson N. Creativity in higher education//SCEPTE Scholarly Paper №3, 2006.

20. Oldham C.R., Cummings A. Employee

Creativity: Personal and Contextual Factor at work. Academy of Management Journal №39, p.607-834, 1996.

21. Craft A. Creativity in schools: tensions and dilemmas. London: Routledge, 2005.

22. Trowler P., Bamber R. Compulsory Higher Education Teacher Training: Joined-up policies, in-

stitutional architectures and en, henchmen cultures//International Journal for Academic Development №10 (2), p. 79-93, 2005.

23. Bramwell A., Wolfe D.A. Universities and regional economic development: The entrepreneurial University of Waterloo//Research Policy №37 (8), p.1175-1187, 2008.

N.E.Zeynalova

Creativity as a Sign of Quality Indicator of Education

The development of creativity of students, their preparation for future activity, their preparation for lifelong and continuous education, and their adaptation to various situations under changing life conditions have been dealt with in the article. It states that, in the training programs firstly, an efficient organization of the process must be demonstrated. In order to define the direction of training programs within the framework of the reform program in the Azerbaijan Republic, legal-normative documents that have been signed and the instructions dealing with them have been analyzed in the article.

Н.Е.Зейналова

Креативность как показатель качества образования

В статье исследуются вопросы развития креативности у учащихся. Отмечается, что рациональная организация данного процесса, в первую очередь должна найти своё отражение в учебных программах. В рамках программы реформирования проанализированы нормативно-правовые документы и требования, вытекающие из них. Особо акцентируются вопросы влияния новой креативной парадигмы образования на самопознание, самовыражение личности, на его умение выбора оптимальной стратегии в нужной ситуации превращения личностно-ориентированных учебных стратегий и соответствующих технологий в основной компонент системы образования.

